

Разом чи нарізно?

Леся Юрчишин

Заняття спрямоване на розвиток емоційного інтелекту учнів. "Приміряючи" на себе різні соціальні ролі, учні мають змогу збагнути, які емоції переживали сучасники трагічних подій Другої світової війни.

Мета:

завдяки використанню різних видів джерел формувати емпатію, повагу і позитивне ставлення до різних груп населення під час війни, розуміння важливості взаємодії і підтримки різних суспільних груп задля спільного порятунку, розвивати навички кооперації та розв'язання конфліктів, сприяти розвитку емоційного інтелекту учнів.

Очікувані результати:

після цього заняття учні зможуть:

- називати умови, в яких опинилися певні групи населення під час Другої світової війни;
- пояснювати причини/джерело небезпеки для певних груп населення;
- проектувати можливі стратегії порятунку певних груп населення;
- покращити навички роботи з писемними та фотоджерелами;
- підвищити рівень розвитку емоційного інтелекту.

Тривалість: 45–90 хвилин.

Формат: заняття, урок.

Необхідні матеріали:

роздруковані уривки з текстом, проектор та/або роздруковані фотографії, комп'ютер/комп'ютери з виходом до мережі інтернет, підготовлені "таблички чи ярлички", п'ять стільців.

План заходу

Крок 1. Робота з матеріалами віртуальної виставки та додатком 1

Об'єднайте учнів у групи / пари, проведіть жеребкування номерів груп / пар. Дайте парам завдання для роботи.

- Група 1. Євреї.
- Група 2. Роми.
- Група 3. Українські націоналісти.
- Група 4. Пацієнти психіатричної лікарні.
- Група 5. Радянські підпільники.
- Група 6. Радянські військовополонені.
- Група 7. Німецькі військовополонені.
- Група 8. Інші цивільні мешканці.

Завдання учням для роботи в групах / парах:

- Використовуючи матеріали виставки, знайдіть інформацію про типового представника групи, підшукайте відповідне фото.
- Попрацюйте над наповненням історії "героя / героїні" (додаток 1).
- Підготуйтеся до представлення роботи групи / пари відповідно до алгоритму (додаток 1).

Крок 2. Презентація результатів роботи груп / пар

Презентація результатів роботи груп / пар за орієнтовним планом, використовуючи візуальне зображення "героя / героїні" (додаток 1).

Зверніть увагу, що одна й та сама особа могла також належати одночасно до кількох груп, і, відповідно, небезпека її становища могла тільки посилюватись. Наприклад: єврей – пацієнт психічної лікарні, єврей – радянський підпільник, український націоналіст – військовий або цивільна особа тощо.

Алгоритм представлення роботи групи/пари (див. також додаток 1):

- Фото, ім'я (якщо відомо).
- У яких умовах, імовірно, опинився "герой / героїня" вашої історії у часи Другої світової війни? (Якщо відома точна біографія – розкажіть про неї.)
- Чому йому / їй і таким, як він / вона, загрожувала небезпека (походження, релігія...)?
- Чи могли вони врятуватись? Як саме? Що збільшувало їхні шанси на порятунок? Що зменшувало шанси на порятунок? Наведіть приклади.
- Чи усвідомлювали "герой / героїня" вашої історії себе представниками вказаної групи? Яка ідентичність, на вашу думку, могла бути важливою для них самих? Яким чином їх могли ідентифікувати інші?

Додаткові запитання для учнів під час представлення:

- Чи можливо було змінити групову належність?
- Чи збільшувала шанси на порятунок зміна групової належності (зміна релігії / національності / роботи / співпраця з окупантами)?
- Чи могла впливати на порятунок множинна групова належність? Яким чином?

Крок 3. Рефлексія

Обговоріть з учнями результати спільної роботи, попросіть їх висловлюватися по черзі ("Мікрофон" або інший метод). Якщо ви плануєте розбити заняття на два уроки, тут можна завершити першу частину.

Запитання до учнів:

- Чи важко було виконувати групове завдання? Чому?
- Що вас найбільш вразило на уроці?
- Чи залишились у вас запитання? Які саме?

Крок 4. Робота з уривком із роману Анатолія Кузнецова "Бабин Яр"

Продовжіть роботу, розпочату на попередньому занятті. Актуалізуйте знання / уміння учнів будь-яким зручним методом, використовуючи запитання із попереднього Кроку. Акцентуйте увагу на можливих стратегіях порятунку "героя / героїні".

Запропонуйте учням спільно прочитати уривок із роману А. Кузнецова "Бабин Яр" (додаток 2). Під час обговорення зверніть увагу на аспекти пропаганди і розпалювання міжнаціональної ворожнечі. Підкресліть, що насправді частина євреїв і Західної Європи, і СРСР на той момент вже була дуже асимільована й також не розуміла, чому в якийсь момент вони стали "чужими".

Обговоріть з учнями запитання.

Запитання до учнів:

- Ким за національністю усвідомлює себе Анатолій? Чому він взагалі задумався про свою ідентичність?
- Чи погодився Анатолій із думкою про те, що "жиды, ляхи и москали – наилютейшие враги Украины"? Відповідь обґрунтуйте.
- Чому Анатолій вважає наведений текст поганим?
- З якою метою могли поширюватися такі плакати / гасла?

Крок 5. (Варіативний) Гра "Чотири стільці" А

Запрошуємо п'ятьох охочих і пояснюємо правила гри для усіх учнів. **Цей крок потрібно проводити лише разом з наступним:** Крок № 6 (Варіативний) Гра "Чотири стільці" Б.

Гра "Чотири стільці" Стільці стоять по колу, учасники під музику рухаються навколо стільців. Коли музика змовкає, вони мають якнайшвидше зайняти місце на стільці. Хто не встиг – вибуває, забираємо наступний стілець і продовжуємо рух під музику.

Завдання для п'ятьох учасників: якнайдовше втриматись на стільці.

Завдання для решти учнів: уважно стежити за тим, що відбувається. Звертати увагу на емоції та стратегії поведінки учасників. Можна об'єднати учнів у п'ять груп, щоб стежили за конкретними учасниками.

Після завершення гри обговоріть наступні запитання.

Запитання до учнів:

- Що було найскладнішим?
- Які стратегії поведінки вибирали безпосередні учасники гри?
- Що відчували учасники? Якими були їхні емоції?

Крок 6. (Варіативний) Гра "Чотири стільці" Б

Цей крок потрібно проводити лише разом з попереднім: Крок № 5 (Варіативний) Гра "Чотири стільці" А.

Разом чи нарізно?

Стільці стоять по колу, учасники під музику рухаються навколо стільців. Коли музика змовкає, їхнє завдання – УСІМ поміститися на стільці. Ніхто не повинен вибути. Далі ми поступово забираємо по одному стільцю. Мають залишитись один стілець та усі п'ять учасників на ньому.

Завдання для п'яťох учасників: УСІМ поміститися на стільцях.

Завдання для решти учнів: уважно стежити за тим, що відбувається. Звертати увагу на емоції та стратегії поведінки учасників. Можна об'єднати учнів у п'ять груп, щоб стежили за конкретними учасниками.

Після обговорення зверніть увагу учнів на наступне: Зверніть увагу, що у першому варіанті гри завдання було "якнайдовше втриматись на стільці". Більшість із вас вирішила, що це означає "виштовхнути когось і залишитись самому на стільці". У другому варіанті гри ми тільки уточнили, щоб "УСІМ поміститися на стільцях", і результат гри кардинально змінився. А тепер уявіть собі, що зупинення музики – це зміна влади у воєнний час. Кожного разу люди були перед новим вибором: яким чином вижити? І тут уже могли діяти різні принципи: "виштовхнути" когось чи допомогти один одному. При цьому влада могла часто змінюватись, а завдання "залишитись на стільці" ставало дедалі важчим з огляду на певні політичні вподобання / релігійну чи національну належність / стратегію щодо інших людей, обрану напередодні. В умовах окупації таких основних "правил гри", як у нашому випадку, не було.

Запитання для обговорення:

- Що було найскладнішим?
- Які стратегії поведінки вибирали безпосередні учасники гри?
- Що відчували учасники? Якими були їхні емоції?
- Яке завдання було важче виконати (перше чи друге)? Як думаєте, чому?
- Позитивні чи негативні емоції переважали у першому випадку? У другому випадку?

Крок 7. Співіснування та спільна боротьба за права один одного

Попросіть учнів ще раз пригадати обговорення їхніх "героїв / героїнь" у Кроці 2. Обговоріть з учнями запитання з "Блоку запитань до учасників №1"

Використовуйте різні комбінації "героїв", наприклад: якби цивільні мешканці допомогли євреям, радянське підпілля допомогло душевнохворим, тощо.

- Група 1. Євреї у Бабиному Яру.
- Група 2. Роми у Бабиному Яру.
- Група 3. Українські націоналісти.
- Група 4. Пацієнти психіатричної лікарні.
- Група 5. Радянські підпільники.
- Група 6. Радянські військовополонені.
- Група 7. Німецькі військовополонені.
- Група 8. Інші цивільні мешканці.

Запропонуйте учням спільно прочитати висловлювання німецького пастора Мартіна Німеллера (додаток 3).

Якщо є можливість, виведіть текст на екран, щоб було чітко виділено "я мовчав", "вже не було

Разом чи нарізно?

кому заступитися за мене". Обговоріть з учнями запитання з "Блоку запитань до учасників №2".

Блок запитань № 1.

Запитання до учнів:

- Чи можна виокремити якісь спільні риси у представленні «героїв/героїнь»?
- Яким чином могли врятуватись ваші герої? Чи можна визначити якісь спільні стратегії?
- Якби ваші герої допомогли один одному, чи могло б це збільшити їхні шанси на порятунок? Яким чином?

Блок запитань № 2.

Запитання до учнів:

- На що звертає нашу увагу німецький пастор Мартін Німеллер? Як думаєте, чому?
- Чому і в сучасному світі важливо захищати право кожного бути собою?

Крок 8. Підсумкова рефлексія

Попросіть учнів висловлюватися по черзі ("Мікрофон" або інший метод).

Запитання до учнів:

- Про що ви дізналися сьогодні на уроці / уроках?
- Що найбільше вразило вас на уроці?
- Які емоції ви відчували під час уроку?
- Що для вас було найважливішим на уроці / уроках?
- Чи залишились у вас запитання? Які саме?

"ГЕРОЙ" АБО "ГЕРОЇНЯ" НАШОЇ ОПОВІДІ

Посилання на файл:

[geroygeroinya-nashoi-opovidi.pdf](#)

* Текст файлу знаходиться після додатків.

(Джерело: Роздатковий матеріал)

УРИВОК ІЗ РОМАНУ АНАТОЛІЯ КУЗНЕЦОВА "БАБИН ЯР"

Посилання на файл:

<urivok-iz-knijki-anatoliya-kuznecova-babin-yar.pdf>

* Текст файлу знаходиться після додатків.

(Джерело:)

ВИСЛОВЛЮВАННЯ ПАСТОРА МАРТИНА НІМЕЛЛЕРА

Посилання на файл:

[vislovyuvannya-pastora-martina-nimellera.pdf](#)

* Текст файлу знаходиться після додатків.

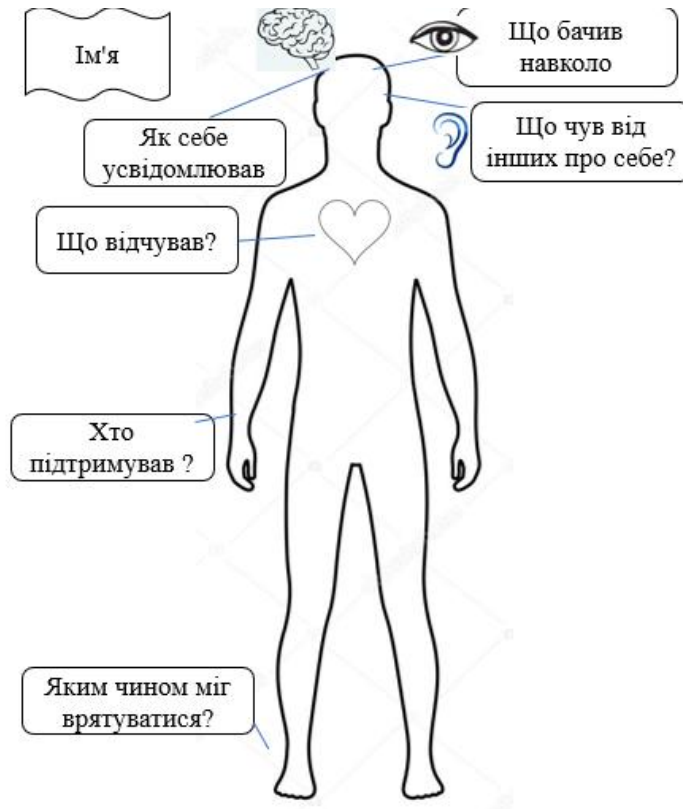
(Джерело: Энциклопедия Катастрофы / Под ред. И. Гутмана. – Иерусалим, 1990. – С. 814)

«Герой/героїня» нашої оповіді

Завдання учням для роботи у групах/парах:

1. Використовуючи матеріали виставки, знайдіть інформацію про типового представника групи, підшукайте відповідне фото.
2. Попрацюйте над наповненням історії «героя/героїні»
3. Підготуйтеся до представлення роботи групи/пари відповідно до алгоритму.

Алгоритм представлення роботи групи/пари:

1. Фото, ім'я (якщо відомо).
2. У яких умовах, імовірно, опинився «герой/героїня» вашої історії у часи Другої світової війни? (Якщо відома точна біографія – розкажіть про неї.)
3. Чому йому/їй і таким, як він/вона, загрожувала небезпека (походження, релігія...)?
4. Чи могли вони врятуватись? Як саме? Що збільшувало їхні шанси на порятунок? Що зменшувало шанси на порятунок? Наведіть приклади.
5. Чи усвідомлювали «герой/героїня» вашої історії себе представниками вказаної групи? Яка ідентичність, на вашу думку, могла бути важливою для них самих? Яким чином їх могли ідентифікувати інші?

Зверніть увагу, що одна й та сама особа могла належати одночасно до кількох груп, і, це, відповідно, могло впливати на її становище.

Уривок із книжки Анатолія Кузнецова «Бабин Яр»

«Жи́ды, ля́хи и моска́ли – наилюте́йшие вра́ги Украи́ны»

На заборах еще висели советские плакаты с карикатурами на Гитлера, но в одном месте они были заклеены немецкими. На черном листе желтыми штрихами были нарисованы картинки счастливой жизни, которая теперь будет: упитанные чубатые мужики в казацких шароварах пахали волами землю, потом размашисто сеяли из лукошка. Они весело жали хлеб серпами, молотили его тоже вручную – цепами, а на последней картинке всей семьей обедали под портретом Гитлера, украшенном рушниками.

И вдруг я рядом прочел такое, что не поверил своим глазам:

«ЖИ́ДЫ, ЛЯ́ХИ И МОСКА́ЛИ – НАИЛЮТЕ́ЙШИЕ ВРА́ГИ УКРАИ́НЫ!»

У этого плаката впервые в жизни я задумался: кто я такой? Мать моя – украинка, отец – русский. Наполовину украинец, наполовину «москаль», я, значит, враг сам себе.

Дальше – хуже. Мои лучшие друзья были: Шурка Маца – наполовину еврей, то есть жид, и Болик Каминский – наполовину поляк, то есть лях. Сплошная чертовщина. Немедленно сообщил бабке.

– Не обращай внимания, сынок, – сказала она. – То дураки написали.

Допустим, дураки. Но не написали, а напечатали. Зачем такой бред печатать и расклеивать по заборам?

**Висловлювання Пастора Мартіна Німеллера (1892–1984), протестантського теолога,
в'язня концтаборів**

Коли вони прийшли за комуністами, я мовчав – я не був комуністом.

Коли вони прийшли за соціал-демократами, я мовчав – я не був соціал-демократом.

Коли вони прийшли за профспілковими активістами, я мовчав – я не був членом профспілки.

Коли вони прийшли за євреями, я мовчав – я не був євреєм.

Коли вони прийшли за мною – вже не було кому заступитися за мене.

(Енциклопедія Катастрофи / Под ред. И. Гутмана. – Иерусалим, 1990. – С. 814)